

A KULTÚRDIPLOMÁCIA HIVATÁSA A BÉKÉS EGYÜTTMŰKÖDÉS SZOLGÁLATÁBAN

Amikor a háborús megpróbáltatások teljes realitásukkal nehezednek az emberek lelkére, tervek és remények omlanak szinte percenkint össze és a küzdő felek kezdeti kombinációinak éles határai elmosódnak, úgy a hadviselő, mint a semleges népek közvéleményébe szinte észrevétlenül egy óhaj fogalma szűrődik be: a békeóhajé.

Kant *háborús állapotról*¹⁾ beszél, s a békét ideiglenes valaminek tartja, szinte úgy érzik, mintha természetellenesnek mondaná. „A békekötés csak egy háborúnak vet véget — folytatja a gondolatot — és nem a háborús állapotnak, ami folytonosan fennáll.“¹⁾

A békeóhaj ennek alapján meglehetősen indokolt is lenne, mert valaminek a fennállása vagy fennállásának deklarálása még nem jelenti azt, hogy az a közösség osztatlan tetszésével is találkozik. Emellett azért is, mert fel kell tételeznünk, hogy az emberiség kulturális és civilizatórikus fejlődése a békés együttműködés irányában kívánna haladni. Itt hangsúlyoznunk kell, hogy ilyen átfogó problémák vizsgálása esetén mindig századokban és népek történelmében kell gondolkoznunk s nem szabad magunkat évek vagy akár évtizedek ilyen vonatkozású különleges eltolódásaitól befolyásolni hagyni.

Kulturális evolúció van, ha az idők folyamán könnyebb-súlyosabb töréseket kell is szenvednie s ha talán ennek folytán generációk esnek is ki nemes ívelése közben. A művelt emberi lélek ösztönösen a békés haladás útját keresi. „Nulla salus bello — mondja Vergilius — pacem te poscimus omnes.“²⁾ A háborúból valóban nem fakad üdv, s itt a klasszikus gondolkozó mellett a közelmúlt történelmének egyik alakját, Hindenburgot idézzük, hogy a gondolatot befejezzük: „Wer den Krieg kennt, will den Frieden“.

De a háborúnak nemcsak átéléséből következő megismerése folytán fordulhatunk vágyakozással inkább a békés állapot gondolata felé. Tennünk kell ezt bizakodással akkor is, amikor a harcok kilátástalan és romboló voltát nem kívánjuk tetézni a formális politikai békekötések többnyire igazságtalan paktumaival. Ezekre fájdalom nagyon is ráillik a „la raison du plus fort est toujours la meilleure“ elve, hogy az erősebbnek a sokszor vitatható érve mindig a „legjobb“. De még elég közel állunk ahhoz az első világháborúhoz is emlékeinkben, amelynek

² Kant: Zum ewigen Frieden. 1924. Leipzig.

³ Vergilius: Aeneis.

tanulságait levonva támadhattak egészségesebb gondolatok a multibani „*minden áron békét*“ reflexiói nyomán. Tisztában kell lennünk azzal, hogy a háború nem a háborúzásért van. Emögött minden nép más célokért küzd, s ez természetesen következik is a népek mentalitásbeli különbözőségéből. Ha egyetemes címszót adnak is a harcnak, mint tették ezt a történelem folyamán számtalanszor: keresztes hadjárat, török kiűzése stb... mégis érezzük, hogy a ma hasonlóan szokásos esetleges jelszón túl minden nép saját boldogulását, győztes vagy vesztes lehetőségeit tartja különösen szem előtt.

Amikor egy világháború — nem is olyan régen s ma már tudjuk, hogy csak átmenetileg — befejezést nyert, így vált két táborra a konjunktúra-győztesek és történelmükkel kisémmizettek csoportja. Ez a kettéválás egy újszerűnek feltűnő törekvést eredményez, melyet a *revizionizmus* elnevezéssel jelölnek. A revízió lassan éppúgy tengelye lesz a nemzetközi politikának, mint ahogy a múlt század folyamán a népek cselekvéseinek nagy világnézeti elvek voltak sarkvasai: a legitimizmus, majd az internacionalizmus, később a liberalizmus, aztán a nacionalizmus.⁴) A revízióért, egész a közelmúltig, még csak könnyű folyt; azonban itt kell éreznünk a napjainkban tomboló gigászi világküzdelemnek a mozgató rugóit, mely határozott és történelmi revizionista presziókra vezethető vissza. A revizionizmus nem mesterkél, cél-szerűségből felvetett jogi fogalom, mint a Talleyrand által oly ügyesen felhasznált legitimizmus, vagy Metternich körmönfont intervencionizmusa. De nem is kizárólag a természetes jog fejlődésének eredménye, mint amilyen a liberalizmus és a nacionalizmus volt, amelyek a francia forradalom folyamán deklarált természetes emberi jogok kifejlődéseinek tekintetnek. A revizionizmus középhelyet foglal el a két irányzat közt. Alapja a legtermészetesebb jog, a népek önrendelkezési joga, amely oktnányilag is elismertetett az 1918. évi fegyverszüneti szerződésekben; a gyakorlása, azaz az igazságtalan, illetve hibás szerződések revideálása azonban már annál komplikáltabb jogi processzus, mert még lefolytatásának módja sincs megállapítva. Ezért is nehéz probléma a *revízió érvényesítése*. A magánéletben is látjuk, ahol pedig pontos perrendszer van, hogy mily nagy út van az igazságtól az igazság érvényesítéséig. S amint a múlt század minden nagy politikai mozgalmának megvolt a maga ellenmozgalma, úgy a revizionizmussal is szinte együtt születik meg az antirevizionizmus. Ennek vezérlő elve, szemben az igazság elvével, a győzelemmel kivívott megállapodás, a „szerzett jog“ princípuma, amit a „szerződések érinthetetlensége“ frázisa szokott kendőzni azon

⁴ Póka-Pivny B.: A revízió, ahogy Nyugateurópa látja. Időszerű kérdések sor. VI. füzet. Magyar Külügyi Társaság kiad. 1934. Bp.

régi római mondat előtérbetolásával hogy: *pacta sunt servanda* — a szerződések betartandók.¹¹⁾

Amikor ezek a grandiózus problémák összecsapnak, a háború és béke kérdése a reménytelennek feltűnő próbálkozások jegyében mindinkább holtpontra stagnál és az emberi kulturlélek mégis igazában szeretné közösnevezőre hozni ezeket, megjelenik, mint *ultima ratio*: a *kultúrdiplomácia* fogalma. Megjelenik akkor, amikor világszerte megállapítást nyert, hogy a háborúk tombolása közepette amennyit gyarapodott a *közösség* extenzitásban, annyit veszített a *szellem* intenzitásban. A kultúrdiplomácia mintegy cáfolva a szellem elerőtlenedését, magának vindikálja a jogot, hogy a kiegyenlítő, sokszor hálátlan és igen nehéz, de nagyszerű szerepét betölthesse. A háború és béke kérdésének differenciálódásánál, de minden más, esetleg tudományosnak álcázott problémánál is minden bizonnyal a legtárgyilagosabb koordinátor. Ha tömör definíciót kívánnánk a kultúrdiplomáciára alkalmazni, bár ez korántsem fedti teljes egészében a fogalmat, azt mondhatnánk, hogy: kulturális eszközökkel törekszik előnyös külpolitikai helyzeteket teremteni. Hiszen a népek közötti érintkezésnek hallgatólagosan, de mégis talán a legigazabban a *kultúra* a föltétien tolmácsolója. Ez az a vonal, talán egyedül és kizárólag, amelyen az emberiség a népek nagyságát, alkotásainak nagyszerűségét és mégis különböző voltát kölcsönös tisztelettel szemléli és értékeli, így tehát ez az egyedüli út is, amely a kiegyenlítődesre alapul szolgálhat. E diplomácia alapvető voltát ma sem látják tisztán a széles néprétegek. Úgy tekintik, mint egy magasrangú kaszt rejtett tevékenységét, mely a külföldi államokkal való viszony kérdésében előkelősködik." Holott éppen azon van a hangsúly, hogy a kultúrdiplomácia olyan népszerű lehessen, hogy azt mindenki fel tudja használni a védekezésnél épúgy mint az érvelésnél, így az individuumok felett azután kialakul már a nemzet által egyöntetűen gyakorolt kultúrdiplomácia, melynek helyes vonalvezetése nem csupán a társadalom észszerű irányítását jelenti, hanem a nemzeti lét védelmét is.

A kultúrdiplomácia a külpolitika egyik igen fontos segédeszköze, amely azonban önálló jelentőséggel is bír. Különös biznyságot nyer ez akkor, amikor a közvetlen diplomáciai munka előtt akadályok tornyosulnak. Ilyenkor a kultúrdiplomácia többé-kevésbé titkos ösvényei főutakká lesznek. Mint látjuk, a kultúrdiplomácia tehát *közvetett külpolitika*. „Közvetett“ jelzővel itt azt kívánjuk érzékeltetni, hogy nem folyik szorosabban politikai mederben (diplomáciai tárgyalások) és nincs közvetlen politikai célja. Ha szükségessé válik is adott esetben politikai vonatkozású kulturális anva-

⁵ Póka-Pivny B.: A revízió, ahogy Nyugateurópa látja.

⁶ Dékány L.: A mai társadalom. 1943. Bp. 347. o.

got taglalni, még ilyenkor is problémáját tudományos síkon tartja, ahol csak látszólag nincsen hely gyakorlati célok alkalmazására, éppen ez a körülmény s az ebből folyó óvatosság teszi a kultúr-diplomáciát hatalmassá és szinte csak önmagának felelőssé; a tudományos vita világában sok olyat merhet, amit hivatásos politikus, inkább gyakorlati célra törő, nem engedhet meg magának.

A kultúr-diplomácia helyzeti bázisa így meghatározást nyert a külpolitika mellett. Szükséges azonban, a minőségi fok érzékelte-tése is. Ennek során az *értékfogalom* vonul be a kultúr-diplomáciával a politikába, a kultúra és tudomány együttműködésén keresztül. Hogyan férhetnek össze érték és politika? Hiszen legkevésbé értékeikért s különösen nem a szellemi értékeikért szoktak a népek egymással rokonszenvezni s nem ezért kötnek egymással szövetséget. Mégis, különösen a „kis nemzetek“ csoportjában, ahol a megbecsültetés *conditio sine qua non*-ja az értékek bemutatása s közvéleménnyé válása életkérdés lehet, kell, hogy az értékelésnek elsőrendű fontosságot tulajdonítsanak.

Amennyire bizonyos, hogy *negative* súlyosan esik latba a kulturális osztályozás eredménye, annyira nehéz felelni arra a kérdésre, hogy mit is jelent akkor *pozitive*? Milyen üdvös hatásuk van az elismert értékeknek? A válasz erre azért körülményes, mert a kulturális értékek hatása függ a megítélő nemzet kulturális érdeklődésétől. Franciaországban, ahol az École Normale Superieure szinte kitermeli a politikusokat s ahol az irodalom, a tudomány, a művészet nemcsak zászló, hanem befolyást biztosító hatalom is: ott a kulturális értékelésnek — főképp a fiatalabb nemzedékekben — igen nagy a jelentősége, míg pl. Amerikában szinte ki sem tudott még alakulni.

Nem egyszerű meghatározni a kulturális értékelés politikai jelentőségét azért sem, mert a kultúra fölöttébb bonyolult, összetett fogalom s egyik nemzet vagy egyik nemzedék ezt, a másik amazt a kulturális tevékenységet tartja fontosnak. Az intellektuális, irodalmi, esztétikai kultúrán kívül van technikai kultúra, társadalmi, valamint erkölcsi kultúra s országonkint egyik korosztálynak egyik, máshol a másik jelenthet többet: Németországban a technikai és az orvosi kultúra; Angliában a társadalmi kultúra, az általuk hirdetett „fair play“ jellemkultusza; a skandináv államokban az értelmi előhaladottság, az *avant-garde* szellem stb. De azért minden államban *minden* kulturális értéknek van közönsége és helyes alkalmazás esetében komoly hatása is; így a kultúr-diplomáciában felhasznált energiákból jó manőverezés mellett semmi sem megy veszendőbe. Ez, ha úgy tetszik, a *kultúrértékek megmaradásának törvénye*?

A kultúr-diplomácia gyakorlati alkalmazására a nemzetközi

⁷ Hankiss J.: A kultúr-diplomácia alapvetése. 1937. Bp. 10. o.

érintkezés valamilyen formájában kerül sor. De a módszerek kifinomulására is a konferenciák és kongresszusok hosszú sora biztosítható lehetőséget; élen a nemzetközi jog történetében elsőnek emlegetett 1648-as westfaliai kongresszussal. Ilyen alkalmakkor ismerik meg kölcsönösen egymás tetteinek titkos rugóit, sajátos előítéleteket, különös világnézetüket. Ugyancsak ekkor figyelhető meg egyes nemzetek képviselőinek — s rajtuk keresztül nemzetüknek — kultúrpolitikai orientálódása, esetleges felfogásbeli iránykeresésre következtetni engedő érdeklődése.

A diplomáciai életnek lassanként Genf lett a központja, ahol oly szenvedélyesen ellentétes kultúrdiplomáciai csaták folytak. Amikor a „*genfi iskola*“ elkezdte működését, még sokáig az újszerűség erejével hatott s tagjai is sokszor értetlenül állottak szemben egymással. Lassan kialakult a gyakorlat s már éppen nem a tájékozatlanság erejével hatott, amikor a tárgyalók a montesquieui relativizmusra szerettek hivatkozni, amely, ha valahol, úgy a kultúrdiplomácia területén valóban legfőbb parancsnak minősíthető. De itt mindjárt hozzá is kell tennünk, amit oly sokan szeretnek elhallgatni, hogy: a józan mérlegelés alkalmazásával. „A törvények szelleme“ szerzője ugyanis kimondja, hogy a *törvények függvényei a körülményeknek*;⁸ így a körülmények igen változó beállításban szerepelve széles skálán nyújtanak lehetőséget speciális magvarázási módokra, amit a kultúrdiplomáciai ügyeskedés különösen a közelmúltban nem is mulasztott el többirányban is kihasználni

Míg a modern kultúrdiplomácia elasztikus magyarázásánál az elgondolások, érvek és módszerek különbözőségei kerülnek napvilágra s az lehet az érzésünk, hogy a változó lehetőségekhez való alkalmazkodás napjainkban bizonyos szempontok figyelembevételével történik; addig a kultúrdiplomácia kialakulásának korában ennek kibontakozása úgynevezett *abszolút irányt* mutat. A kultúrdiplomácia mint ilyen, meglehetősen új fogalom s ebben a formában mindössze a XX. század első felében tűnik fel. Nem jelenti ez azonban azt, hogy jellemző alkotótényezői ne szerepelhettek volna már a múltban, ha rendszerezés nélkül is. Sőt az alapvető fogalmazás és a tiszta probléma meglátás legpregnansabbán éppen a kibontakozás alatt adja a kultúrdiplomácia eredetiségét. így ez nyilatkozik meg a *Vatikánnak, mint kultúrdiplomáciai tényezőnek* állásfoglalásaiban a történelem folyamán, amikor módot igyekszik találni mindenkor, hogy a népek közötti békés együttműködés üdvös voltát hirdesse s amennyiben csak teheti, erre az érdekelteket rá is bírja.

Még az első világháború dülése idején tette Németalföld miniszterelnöke a következő emlékezetes kijelentést: „Nincs fontosabb politikai központ, amely befolyását a béke érdekében érvé-

⁸ Montesquieu: L'esprit des lois. 1748. Paris.

nyesíteni tudná, mint éppen a Vatikán.⁹ S ezt kiegészíteni talán még csak annyiban szükséges — amit kellően tudunk értékelni is — hogy a Vatikán ezen misszióját az *önzetlenség* jellemzi legigazabban. És amikor különösen hangsúlyozzuk, hogy pártatlan és érdeknélküli, ez utóbbi jellegét úgy értelmezzük, hogy kizárólag az emberi haladás, lelki emelkedettség és kulturális értékek megővésének fenköltebb érdekében emeli fel szavát. S itt kapcsolódik össze számunkra — de voltaképpen már létezése óta — a vatikáni miszió a kultúrdiplomácia békés együttműködésre irányuló, a lelkek nemesítését és a kultúrértékek megmentését célzó törekvésével.

A keresztény tanítás mindenkor küzdött a háború, mint az államközi viszályokat megoldani próbáló intézmény ellen. Ha a keresztény bölcsélet a háború jogosságának kérdését nem is utasította el föltétlenül, a keresztény etika sohasem foglalt állást a háború moralitása mellett. Azt mindenkor erkölcsi rossznak minősítette és a hozzá való folyamodást inkább tűrte, mint megengedte. Találón mondja ezek szerint a mély meglátású Prohászka püspök, hogy „óriási ellentét van a kereszténységnek etikai szelleme s az erőszak irracionaritása között, mely a háború elve.”¹⁰

A Vatikánnak ilyenformán a békét célzó törekvése és munkálkodása a tiszta kultúrdiplomáciát adva, a nemzetközi jog alapján két fázist mutat a gyakorlatban. Szokásos nevezetesen ezen a téren megkülönböztetést tenni *jó szolgálat* (bons offices) és a tulajdonképeni *közvetítés* (mediation) között.¹¹

A közvetítés középkori kialakulását a pápai egyeztető közvetítő tevékenységek vezetik be. A Szentszék az összeomló római birodalom által keletkező zűrzavar állandó háborús egyenetlenségeiben az első tényező, amely nemzetközi viszályok békés megoldását közbenjárásával sikerrel gyakorolja. A középkor első századainak minden összetartó erőt nélkülöző hatalmi önkényébe a Szentszék vezeti be közvetítésével az igazságot, a méltányosságot diadalra juttató békés megegyezéseket. A pápai békeközvetítő tevékenységből ered az évszázadokkal később kialakult diplomáciai gyakorlatnak *közvetítői intézménye*,¹²

A kultúra elterjedésével és az államalakulások megszilárdulásával a pápák ezt a békét megőrző tevékenységüket fokozatosan kiterjesztették az akkor ismert világra. így X. János pápa a görög császár kérelmére közvetített Bizánc és a bulgárok fejedelme között; V. Fülöp francia király és Flandria viszályában a felek több

⁹ Polzovics I.: A szentszék a nemzetközi béke szolgálatában. 1935. Bp.

¹⁰ Prohászka O.: A világháború s az egyháziak feladatai 1915. gyűjt. munka.

¹¹ Polzovics I.: i. m. 41. o.

¹² Fourchault, Charles: De la méditation. 1900. Paris.

monarcha ajánlatára XXII. János pápa közvetítését fogadták el.¹³ 1340-ben a tatárok nagy fejedelme, Urbek XII. Benedek pápához fordult, hogy a tatár uralom, Magyarország és Lengyelország közötti határviszály békés megoldása érdekében járjon közbe. Rettegetes Iván orosz cár az évekig tartó orosz—lengyel háborúskodás befejezése érdekében XIII. Gergely pápa közvetítői tevékenységét vette igénybe, melynek eredménye lett a cár és a lengyel király, Báthory István között 1552 január 15-én kötött fegyverszünet.

Néhány adat ez csak, melyeknek számát azonban jóval felülmúlja az a széleskörű középkori mediatori működés, melyet nagy erkölcsi és politikai hatalmuk következtében a pápák végeztek.¹⁴ Szinte kivétel nélkül a legszentebb kötelességüknek tartották a béke érdekében való közreműködést és annak minden megfelelő alkalommal kifejezést is igyekeztek adni. Az államok által történt gyakori igénybevétel a nemzeteknek és vezetőiknek a Szentszék pártatlanságába, igazságosságába és morális felsőbbségébe vetett bizalma, valamint erkölcsi és politikai autoritása iránt tanúsított mély tisztelete indokolta és váltotta ki. *Az egyes államok békemunkálatai ugyanis általában az állami politika függvényei és nem önmagukért való eszményi törekvések* az államok nem azért folytatnak békepolitikát, mert ezáltal morális meggyőződésüknek tesznek eleget, hanem elsősorban azért, mert ezáltal látják az állam érdekeit a legmegfelelőbben biztosítotttnak.

Azok az egyedülálló képességek, melyek a Vatikánt e kultúr-diplomáciai pozíció tartására kiválóan alkalmassá teszik, a közvetítő rendkívül kényes feladatára is valósággal elhivatják. A Szentszék közvetítésében érvényrejutó magasabb erkölcsi szempontok kívánatossá teszik annak minél gyakoribb alkalmazását a népek érdekeinek kiegyensúlyozása és az igazságos és valódi békés együttműködés állandó biztosítása céljából.¹⁶ így mintegy a nemzetközi kultúr-diplomáciai együttműködés *legfelsőbb irányítója* is lenne, mint erre legelhivatottabb.

A Szentszék politikai és jogszerinti békeműködése lehetőségeinek megállapításakor az egyetemes nemzetközi jog vonatkozó újabb normái mellett nem lehet figyelmen kívül hagyni egy nemrég létrejött nemzetközi szabályt, amelynek egyes rendelkezései a Szentszék nemzetközi tevékenységét lényegükben érintik. Ez a figyelembe veendő parciális nemzetközi jogforrás a Szentszék és Olaszország között 1929. február 11-én kötött lateráni szerződés, amely 24-ik cikkében a Szentszékét nemzetközi téren megillető cselekvési képességét korlátozásoknak veti alá. Ezen korlátozások

¹³ SchUcking: Das völkerrechtliche Institut der Vermittlung. 1923. Christiania.

¹⁴ Polzovics I.: i. m. 46. o.

¹⁵ u. o.: 65. o.

¹⁶ Polzovics I.: i. m. 61. o.

azonban kultúrdiplomáciai vonatkozású pártatlanságát csak még erősebben domborítják ki. E cikk szerint a Szentszék kötelezi magát, hogy távol akarja és fogja magát tartani a nemzetközi egyenetlenkedésektől és az e célból összehívott kongresszusoktól, ha csak a viszályban álló felek együttesen nem folyamodnak békehivatásához; normális és lelki hatalma érvényesítési jogát azonban mindenesetre ezentúl is fenntartja.¹⁷ A Szentszék felfogása békemissziójáról ma is változatlanul fennáll. A békés együttműködés elérésére alakult többé-kevésbé szerencsés nemzetközi jogintézmények korszakában is ragaszkodik a Vatikán ahhoz a feladatához, melyet a Szentírásból derivál: „a békét munkálni az emberek és államok viszályaiban.”¹⁸

A kultúrdiplomácia alakulását és térnyerését így megismerve és megállapítva szükségességének vitathatatlan voltát, vizsgálni kell még további hivatását a napjainkban kétségkívül nagy problémát jelentő békés együttműködés vonalán. A kultúrdiplomáciát minden bizonnyal a *tárgyilagos kultúrtörekvés* melléknévvel illetjük legmegfelelőbben. Természetesen csak addig jogos ez a jelző, amíg az valóban tárgyilagos síkon halad, tudományos és hiteles történelmi érvek bevonásával. Így lesz a kultúrdiplomácia az ismeretközlés eszköze nemzetközi vonalon, amely, ha sikerül megtartania tekintélyét, mindenkor osztatlan bizalomnak örvendhet, mert értékes záloga a népek között egymás kölcsönös megismerésének és megbecsülésének. Különösen ez utóbbi — amely mint kifejezés is sajnos egyre ritkábban nyer polgárjogot napjainkban — olyan mozgó rugója, mely a legkritikusabb órákban is képes a nemzetek közvéleményét a helyzet higgadt megítélésére s egymás jogainak tiszteletbentartására hangolni. A kulturális értékelés alapján kicsillan a szilárd békeóhaj is. Ereznünk kell a fatális kettőséget a pusztulás és a fejlődés összevetésénél: „Zwei Linien laufen somit in der Entwicklung miteinander parallel: zweitausend Jahre Krieg neben zweitausend Jahren Kulturentwicklung.”¹⁹

Az emberek lelke a fejlődést kívánja és amikor átgondoljuk a pusztulásnak és haladásnak ezt a versenyét, érezzük, hogy az emberiség élő és jövőt hirdető lelkiismerete, a kultúrdiplomácia kell, hogy hivatva legyen a nemzetközi feszültségeket a békés együttműködés irányában levezetni.

Itt mindenekelőtt igen fontos tennivaló adódik és pedig az *ál-láspontok felülvizsgálása*. Mert ami még az 1907. évi hágai konferencián is csak a jogtudomány elméleti problémája volt, az az első világháborúban — és a napjainkban is tomboló folytatásában — borzalmas aktualitásra tett szert.²⁰ Nem árt ilyenkor a legjobban han-

¹⁷ Polzovics I.: i. m. 68. o.

¹⁸ Litterae Autogvaphae ad R. P.

¹⁹ Holm Trösten: Krieg und Kultur. 1942. Europa Verlag Zürich
New York. 183. o.

goskodók, a leghevesebben viszálykodók emlékeztetése múltbani állásfoglalásokra. A nemzetek ilyen kultúrdiplomáciai vonatkozású ellenőrzésének nagy morális értéke van. Így szolgálja a jól irányított kultúrdiplomácia a nemzetek békés érvényesülését. Mert „Szuronyokra lehet támaszkodni — mondja *Ortega* — de nem lehet rájuk ülni.”²¹ Kultúrdiplomáciai iránymutatással viszont megfogható az az eszmény, mely magában hordja a normát, milyennek kell lennie a békés hatalmi elgondolásoknak. Speciális szellemiség és mégis szellemi egység, a közös kultúra átfogó volta, ideálok és végső célok; ám független, önálló tagok, nemzetek, melyek mind összefüggenek a nagy egységben, nem függenek azonban egymástól; szolgálni kötelesek ugyan valamennyien a szellemi egységet és céljait, nem kötelesek azonban szolgálaim egymás érdekét. A sokszínűség jelentse az egységet. Aki az egység ellen támad, éppúgy vétkezik, mint aki a sokszínűséget akarja eltörölni. Vagyis kultúrdiplomáciai síkon elérni azt, hogy egyik állam se tanúsítson a másikkal szemben oly, többnyire erőszakolt és mesterségesen szított ellenséges magatartást, amely a békés együttműködésbe vetett *kölcsönös bizalmat* lehetetlenné tenné.

A kultúrdiplomáciának jövőbeni kiépítéséhez ilyen problémák között vezet az út s mindjárt a napjainkban egy mindent elsöpreni látszó világegés kísértetiesen veszedelmes lángjai mellett. Röpke szerint korunk egy véletlen „történelmi interferencia“ áldozata.” Ezekben a nehéz pillanatokban valóban a helyzetet megítélni tudó, egyes kultúrdiplomáciával irányított, higgadt közvélemény megalapozottsága elsőrendű fontosságú. Mert a közvélemény kétélű fegyver, amely által lehet terrort gyakorolni s lehet a közvéleményt is terrorizálni. A kultúrdiplomácia egyismeretlenű egyenletében az „x“, ez a kiszámíthatatlannak tűnő közvélemény. A peloponnesosi háború zűrzavarái közt ezt többszörösen megismerték már az athéniak is és színes képekben hagyták ránk tapasztalásaik emlékét.²²

Az így keletkező közhangulat már előkészítés az előbb-utóbb elkövetkező béketárgyalások irányában, ahol a most kialakuló kultúrdiplomáciai hangnem tulajdonképeni első próbáját remélhetjük. Ha sikerül így beállítani a jövő számításaiba, akkor talán csak a múltbani eseményekre marad jellemző Nitti megjegyzése, hogy: „a világot nem annyira a háború, mint inkább a békeszerződések sodorták veszedelembé.”²⁴ S idézhetjük ugyanitt azt a kijelentést, amelyet Clémenceau tett, jellemző cinizmusával tovább fejteve a gondolatmenetet s melynek aktualitását nemzetek és generációk

²⁰ Lamasch: Az államok békeszövetsége. 1918. Bp. 12. o.

²¹ Ortega Y Gasset: La rebelion de las masas. 1929. Madrid. (eredetiben: las basonetas son buenas para todo, menos para sentarse sobre ellas.)

²² Röpke: Die Gesellschaftskrisis der Gegenwart. Zürich.

²³ Thukidides: A peloponnesosi háborúról. II. kv. 22.

²⁴ Nitti Fr.: L' Europe senza pace. 1922.

éreztek és ezt érzik még ma is, nevezetesen, hogy: „a békeszerződés is egyik módja a háború folytatásának.”

A kultúrdiplomácia a békés együttműködés irányvonalát a béke pillanatától kezdi el megvonni, amely kell, hogy valójában a lelkek békéje is legyen. „Mert arra nem lehet építeni — mondja Tardieu is — hogy a népek egy része a porkoláb, más része a rab szerepét játssza. A szabadság és civilizáció ikertestvérek, együtt élnek és hálnak.”²⁶ Azt a folyamatosságot és huzamosságot pedig, amit ettől a jövő békéjétől remélünk, inkább mégis a *békés együttműködés* terminológiával tudnók igazában érzékeltetni. Ennek megvalósítani tudásáig azonban, úgy látszik, még szigorú erőpróbákat kell kiáltani az emberiségnek. „A civilizációnak sokat kell haladnia, míg a népek joga másra is támaszkodhat, mint katonái tömegére; mert bár a civilizációkat eszmékkel építik, még csak ágyukkal védik.”

A kultúrdiplomácia- széles síkjáról vessünk végezetül egy pillantást az individuumra és ezen keresztül a faji egységre. Meg kell állapítanunk, hogy itt *minőségi* munkáról lévén szó, az egyén áll az előtérben. A faji egység csak fokozza a munka sikerét vagy gyöngíti a kultúrdiplomáciai missziót. A faji értékek hanyatlása könyörtelenül szétrágja a legbüszkébb civilizációt, mert önmagában csíráztatja a káosznak azokat az erőit, melyek egykor romlását fogják okozni.²⁸ Rivarol mondotta, szemlélve a francia forradalmat: „a legcivilizáltabb birodalmak oly közel vannak a barbársághoz, mint a legcsiszoltabb acéla rozsdához; nemzetek, miként a fémek, csak felületükön fénylenek.”²⁹

A kultúrdiplomácia újszerűségében is a kultúrtradíciók patinájával vértézve indul abba a küzdelembe, ahol az erőszak politikájának szava helyett, mint minőségi kultúrdiplomácia kíván szerepet nyerni. Amikor a fegyveres erők a relatívnak tetsző győzelmeket hirdetik s igazát érezzük Louis Emrich svájci publicistának és „valóban nem tudjuk, hogy napjaink még a sülyedés vagy már a felemelkedés jegyében -folynak”³⁰: szinte jólesik sejteni, hogy van egy tudományos és mégis gyakorlati irány, amely a legnemesebb nemzetközi hangon, a kultúra hangján igyekszik szolgálni a békés együttműködést. Ha disszonancia zavarja is ezt a feltörő nemes irányt és a bizakodók reménye megcsappan, látva a kultúra pusztulását, mégis hirdetjük jövőjét és egyedül üdvös voltát és szeretnők hinni, hogy az emberiségnek még komolyabb szava is lesz a világon.

Kováts Tibor.

²⁵ Nitti Fr.: i. m.

²⁶ Tardieu A.: La paix. 1921. Paris.

²⁷ Le Bon: Le passé et l'avenir.

²⁸ Stoddard L.: The revol againts civilization. 1922. New York. 127. o.

²⁹ Stoddard L.: i. m.

³⁰ Emrich L.: Europa' nach dem Krieg. 1943. Basel.